

OCENE IN POROČILA

Darja Mihelič, **Piranska notarska knjiga (1298–1317). Četrty zvezek**. Ljubljana : Zložba ZRC, 2006. 240 strani. (Thesaurus memoriae. Fontes ; 4)

Ko je pred 22 leti Darja Mihelič pripravila za izdajo prvo piransko notarsko knjigo, je ocenjevalec Ferdo Gestrin v Zgodovinskem časopisu (letnik 38/1–2, 1984, str. 145–146) zapisal: »V celem izdaja te piranske notarske knjige lahko služi kot vzorec za izdajo še vseh naslednjih notarskih knjig v Piranu, ki so še v načrtu hkrati z drugimi najpomembnejšimi zvrstmi starejših virov za zgodovino Slovenske Istre. Knjiga D. Mihelič je nov prispevek k preučevanju zgodovinskega razvoja obalnega dela slovenskega ozemlja«.

O objavljanju virov za slovensko zgodovino so slovenski zgodovinarji razpravljali že kmalu po drugi svetovni vojni. Mejnik pa je bil postavljen septembra 1972, ko je bilo na SAZU posvetovanje o izdajanju virov, ki sta ga pripravila Arhivsko društvo Slovenije in sekcija za občo in narodno zgodovino SAZU. Sprejet je bil program izdajanja edicij virov ter je kot eno od prednostnih nalog predvidel, da naj bi se strokovno delo zgodovinarjev usmerilo tudi na objavo gradiva s področja slovenske Istre. Ugotovljeno je bilo, da imamo veliko bogastvo notarskih, vicedomskih in drugih knjig, pri katerih bi se bilo zaradi množice tega gradiva potrebno omejiti na izdajo notarskih knjig in sicer najprej piranskih. V programu je bilo še poudarjeno, da je število znanstvenih delavcev v naših ustanovah, ki bi mogli delati na tem področju premajhno. Danes lahko z optimizmom gledamo v bodočnost, kajti število teh strokovnjakov se je pri nas v zadnjem času zelo povečalo. Po strokovnosti brez dvoma izstopa Darja Mihelič. Mislim, da je prof. Ferdo Gestrin ravnal prav, ko je njo usmeril v težko in odgovorno delo pri pripravi izdaj piranskih notarskih knjig. Čutil je, da je poklicana za to delo zaradi strokovne usposobljenosti, natančnosti, vestnosti in odgovornosti. Iz vseh štirih dosedanjih izdaj piranskih notarskih knjig se vidi, da se je Darja Mihelič razvila v odličnega strokovnjaka za to delo.

Doslej so bile od piranskih notarskih knjig objavljene štiri najstarejše. Prva in druga sta izšli v zbirki Viri za zgodovino Slovencev, ki je izhajala pri SAZU, tretji in sedanji četrti zvezek pa v zbirki Thesaurus memoriae, Fontes pri založbi ZRC – izdajatelj Zgodovinski inštitut Milka Kosa pri ZRC SAZU.

Kot vse objave doslej, so tudi pri četrtem zvezku sestavni deli znanstveno kritične objave vira naslednji: uvodni del, prepis in zaključni del. V četrtem zvezku je avtorica uvodni del še dodatno razgradila in skušala uporabniku ponuditi ustrezna in nepogrešljiva pojasnila (opis izvornika, pojasnila metodoloških načel, sistem objave). Objavljeno četrto piransko notarsko knjigo z zaporedno številko 13 sestavljajo sešitki, ki jih avtorica nazorno grafično prikaže. Vseh listov je 56. Knjiga je pisana na papirju brez vodnih znakov. Pohvalno je, da objavlja tudi štiri liste faksimilov (str. 12, 13, 17 in 18). Jezik knjige je preprosta latinščina, ki se ponekod meša z italijanščino. Pisava v knjigi je enotna, sestavljajo jo z redkimi izjemami male črke. Vsako črko avtorica posebej paleografsko obdela in jo grafično prikaže. Števila so v knjigi označena z rimskimi številkami in z besedami.

Med uvodnim in zaključnim delom knjige je prepis izvornika. Prevedba besedila v sodobno pisavo predstavlja za izdajatelja enega največjih problemov. Vprašanja se pojavljajo pri razreševanju nekaterih izvornih kratic, delitev besede, ločil ipd. Avtorica se je pri tem posluževala najsodobnejši znanstvenih metod. Znanstvene objave izvornikov s tehnološkim napredkom doživljajo nekatere spremembe, sodobni elektronski mediji pa prinašajo vanje osvežujoče novosti. Piranska notarska knjiga št. 13 beleži predloge listin (imbreviatur), ki so nastajale v obdobju od marca 1298 do 25. februarja 1317 (od str. 51 do str. 153). Zapisi ne tečejo vedno kronološko dosledno. Zapisovalec povzetkov listin je notar Mafeus. Avtorica objavlja grafično podobo njegovega notarskega znaka. V četrti knjigi je 420 notarskih vpisov, kar je v primerjavi s prejšnjimi tremi, najmanj.

Vsebina četrte knjige je manj bogata od prejšnje, jo pa Darja Mihelič zato podrobno analizira in postreže z zanimivimi statističnimi podatki. V prisotnosti strank in prič je moral notar v notarsko knjigo

vpisati skrajšan tekst listine, t.i. imbreviaturo. Izpustil je nepomembne listinske besedne formule in fraze. V roku enega meseca je notar na podlagi imbreviature izdelal listino s popolnim besedilom. V Dubrovniku je pri zadolžnicah veljal rok 8 dni. Darja Mihelič v uvodu navaja, da odpade na zadolžnice v četrti knjigi kar 74 % od skupnega števila 420 vpisanih listin. Med zadolžnicami prevladujejo tiste, v katerih zremo samo za vrednost kredita, le pri nekaterih se omenja tudi trgovsko blago, ki ga je dolжник dobil na kredit. Na kakšen način naj bi dolжник poravnal svoj dolg iz zapisov ni razvidno. Dolжник je običajno jamčil s svojim imetjem, poroki se omenjajo redko, včasih pa si upnik zavaruje posojilo s sprejemom zastave. Tekst piranske zadolžnice je v primerjavi z dubrovniško zelo lakoničen, brez specialnih formul, ki bi izhajale iz kreditnega poslovanja. V zvezi s kreditnimi posli so posebej vpisane še izjave o poravnavi ali prejemu vrnjenega kredita. Manj je dogovorov glede službovanja in storitev, oddajanja nepremičnin v zakup ali najem, menjav ali delitev posesti, oporok (le štiri). Posamezni vpisi zadevajo razne sodne postopke. Zapisi slikajo razne vidike gospodarskega in družbenega življenja Pirana in njegove okolice.

Avtorica prikaže in analizira zgradbo vpisa, kjer se posebej ustavi ob datumu (opozarja na indikcijo; dan v mesecu je označen na bolonjski način) in globi (poena), ki naj bi jo poravnal kršilec pogodbe. Ne navaja pa, ali naj bi bila globa isto kot zamudne obresti.

Prepis si prizadeva do črke natančno slediti izvorniku. Okrajšave so razrešene v skladu z oznakami, ki označujejo krajšanje. Prepis ohranja vse nedoslednosti izvirnega besedila. Vse kar je notar naknadno dodal k tekstu – prečrtavanje teksta, popravki, oznake – so opisane v opombah sprti pod vpisom. Naj še posebej opozorim, da je ves uvodni tekst in opombe pod vsakim vpisom preveden tudi v angleščino in tako dostopen širšim, ne samo domačim znanstvenim interesentom.

Na koncu avtorica še dodaja pregleden seznam vsebin vpisov, podobno kot v prejšnjem zvezku. V njem zajame naslednje: folijo originala, datum in kraj izdaje, kratko oznako vpisa in nekoliko razširjen regist, v katerem sloveni sodobna imena znanih krajev, ohranja pa osebna imena v izvorni obliki. Ta kratek tekst je preveden tudi v angleški jezik.

Na koncu avtorica še dodaja pregleden seznam vsebin vpisov, podobno kot v prejšnjem zvezku. V njem zajame naslednje: folijo originala, datum in kraj izdaje, kratko oznako vpisa in nekoliko razširjen regist, v katerem sloveni sodobna imena znanih krajev, ohranja pa osebna imena v izvorni obliki. Ta kratek tekst je preveden tudi v angleški jezik.

Darja Mihelič je z izdajo prvih štirih notarskih knjig Piranskega arhiva opravila pomembno delo, saj je delo prvih piranskih notarjev približala širši strokovni javnosti. Odprla je vprašanja metodoloških načel objavljanja starejših arhivskih spisov in opozorila na edicijske probleme. Prepričani smo, da bo Darja Mihelič, kot najboljša poznavalka bogatih zakladov Piranskega arhiva, nadaljevala s tem delom.

Ignacij Voje

Matjaž Bizjak, Urbarji briksenske škofije (Die Urbare des Hochstifts Brixen) : 1253–1464. (Srednjeveški urbarji za Slovenijo ; 5). Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006. 264 strani. (Thesaurus memoriae. Fontes ; 3)

Urbarji se kot popisi posesti in dajatev gospodstev, izraženo poenostavljeno, uvrščajo med gospodarske in upravne vire; splošno gledano so rezultat zemljiškogospodarskega poslovanja, zagotavljanja pravnih interesov in upravne organizacije, torej lahko govorimo o pragmatični dokumentaciji. Njihova izpovedna moč dosega danes drugačno vrednost kot še pred dvajsetimi ali tridesetimi leti. Naraščajoča raba urbarjev in urbarialnih zapisov v poznem srednjem veku kot tudi intenziviranje pisnega poslovanja gospodstev na splošno sta odraz daljnosežnih kulturnih sprememb. Njihov namen ni bil zgolj fiksiranje podložniških dajatev gospodu, mnogo bolj zaznamuje njihov nastanek in naraščajoče intenzivnejše uvajanje urbarjev spreminjanje v kulturi oblasti, t.j. »poglavitne spremembe v ritualih udejanjanja, legitimiranja in insceniranja oblasti, kar se odraža tudi na uporabi dokumentov.« (Roger Sblonier)